

AgEcon SEARCH

RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

Michał Dudek, Mirosław Drygas

„Zmiany zachodzące na obszarach wiejskich i w sektorze rolno-spożywczym na podstawie badań prowadzonych na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi” – sprawozdanie z seminarium

“Changes in Rural Areas and Agri-Food Sector on the Basis of Research Commissioned by the Ministry of Agricultural and Rural Development”: Report from the Seminar

W ostatnich latach przeprowadzono wiele badań, których celem była systematyczna analiza zmian ekonomicznych i społecznych w rolnictwie, gospodarce żywnościowej i na obszarach wiejskich w Polsce. W zależności od profilu ośrodka badawczego i przedmiotu zainteresowań autorów w poszczególnych przedsięwzięciach koncentrowano się na nieco odmiennym przedmiocie badań, zwracając uwagę na zróżnicowaną skalę przemian zachodzących w rolniczej i wiejskiej Polsce. I tak przykładowo sytuację ekonomiczną, a zwłaszcza kondycję gospodarczą krajowego rolnictwa oraz przemysłu spożywczego i jej różne determinanty, przedstawiano w opracowaniach przygotowywanych w Szkole Głównej Handlowej (SGH) oraz w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowym Instytucie Badawczym (IERiGŻ-PIB)¹. Jednocześnie relatywnie

Dr Michał Dudek, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Zakład Integracji Europejskiej, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, e-mail: mdudek@irwirpan.waw.pl, ORCID: 0000-0002-6977-8561; **dr Mirosław Drygas**, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Zakład Integracji Europejskiej, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, Polska, e-mail: mdrygas@irwirpan.waw.pl, ORCID: 0000-0003-4162-4138.

¹ Opracowanie zatytułowane „Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej” wydawane było w IERiGŻ-PIB przez wiele lat, aż do 2014 r. W 2021 r. ukazała się jednak jego kontynuacja zawierająca analizę i kierunki zmian w rolnictwie i przemyśle spożywczym za okres kolejnych

Utwór dostępny jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe.
[Creative Commons CC BY 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

szersze pod względem tematycznym spektrum badań, z uwzględnieniem nie tylko trendów na krajowych i międzynarodowych rynkach rolnych, ale też w życiu społecznym, politycznym, kulturowym czy w środowisku przyrodniczym wsi, podejmuje się w ramach raportów publikowanych co dwa lata przez Fundację na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA) pod nazwą „Polska wieś. Raport o stanie wsi” (Wilkin, Hałasiewicz [red.] 2022). Cykliczna analiza rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce, ze szczególnym akcentem położonym na ujęcie przestrzenne jest z kolei przedmiotem badania pt. „Monitoring rozwoju obszarów wiejskich”, przygotowywanego od 2012 r. wspólnie przez Fundację Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej oraz Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN (IRWiR PAN). Wymienione projekty mają charakter naukowy i koncentrują się nie tylko na pogłębionym opisie sytuacji w sektorze rolnym i na obszarach wiejskich w Polsce, lecz także na wyjaśnianiu złożonych przyczyn odnotowanego tam stanu rzeczy. Dodatkowo wspomniane projekty charakteryzują się zdefiniowanym celem i zakresem badań. Cechą szczególną tych opracowań jest precyzyjna metodologia służąca diagnozie sytuacji, jej wyjaśnianiu, a często też prognozowaniu. Wskazane przedsięwzięcia naukowe realizowane w SGH, IERiGŻ-PIB oraz IRWiR PAN bazują na szerokim zestawie danych i informacji, które pochodzą najczęściej z wielu różnych źródeł, tj.: z własnych badań ankietowych, studiów przypadku, statystyki publicznej, urzędów i organów administracji państwowej czy z literatury przedmiotu. Istotnym walorem przywołanych wyżej opracowań jest równocześnie porównywalność w czasie przedstawianych wyników. Pozwala to na prześledzenie bezprecedensowej skali przeobrażeń, jakie zaszły w Polsce na wsi i w rolnictwie w ostatnich latach, a zwłaszcza po akcesji do Unii Europejskiej (UE) (Drygas 2012).

Podobne ambicje – jeżeli chodzi o zakres tematyczny, jak również możliwość śledzenia zmian w okresie wieloletnim – zdają się przyświecać zleceniodawcom i autorom raportów o nazwie „Polska wieś i rolnictwo”. Obok dynamicznego wymiaru wyników badań przedstawionych w tych publikacjach (są one przygotowywane od 2011 r.)² często akcentuje się ich walor jako możliwość pozyskania wiedzy dotyczącej aktualnej sytuacji mieszkańców wsi i rolników w Polsce. Upowszechnienie wyników prowadzonych badań służące poszerzeniu wiedzy o nastrojach panujących na obszarach wiejskich, a także ich ocena, były jednym z celów deklarowanych

pięciu lat (Podstawka [red.] 2021). Ważnym opisem stanu i perspektyw na rynkach rolnych i w gospodarce żywnościowej (np. na rynkach mleka, cukru, pasz, ziemiaka, owoców i warzyw, środków produkcji i usług dla rolnictwa i innych) są publikacje w czasopiśmie *Analizy Rynkowe* ukazujące się w IERiGŻ-PIB od początku lat 90. XX w., por. <http://www.ierigz.waw.pl/publikacje/analizy-rynkowe,1,3,0> (dostęp: 20.06.2023).

² Raporty są dostępne na stronie internetowej: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/polska-wies-i-rolnictwo> (dostęp: 20.06.2023).

przez organizatorów na seminarium online pt.: „Zmiany zachodzące na obszarach wiejskich i w sektorze rolno-spożywcym na podstawie badań prowadzonych na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi”. Zasadnicza część seminarium, które odbyło się 31 stycznia 2023 r. z inicjatywy Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW)³ została poświęcona przedstawieniu wyników najnowszej odsłony badania pt. „Polska wieś i rolnictwo 2022” (dalej określanego również jako raport). Jak podkreśliła otwierająca seminarium dyrektor Departamentu Strategii i Rozwoju MRiRW, pani Wanda Klepacka, zakres wiedzy o krajowym rolnictwie i obszarach wiejskich, którą dostarcza wspomniany raport, nie jest dostępny w statystyce publicznej, co stanowi szczególną wartość, ale też uzasadnienie dla cyklicznej kontynuacji tego opracowania. Należy dodać, iż wirtualne spotkanie zgromadziło liczną, bo ponadtrzystuosobową grupę uczestników reprezentujących różne instytucje i organizacje związane z obszarami wiejskimi i sektorem rolnym. Seminarium było więc dobrą okazją do upowszechnienia zgromadzonych informacji na tematy wiejskie i rolnicze oraz szansą na szeroką dyskusję im poświęconą.

Niniejszy tekst ma na celu wskazanie kilku dyskusyjnych kwestii, jak i sformułowanie uwag krytycznych w odniesieniu do wybranych zagadnień poruszonych w raporcie „Polska wieś i rolnictwo 2022”. Dotyczy to w szczególności części założeń metodycznych, jak również niektórych wniosków i sposobów interpretacji wyników przedstawionych na seminarium MRiRW. Z tego powodu nasza relacja z przywołanego wydarzenia nie będzie koncentrowała się na pozostałych wystąpieniach wygłoszonych na tym spotkaniu, a odnotuje je jedynie z kronikarskiego obowiązku. Ogólna konkluzja płynąca z oceny referatów związanych z raportem oraz z lektury tego dokumentu dotyczy potrzeby ostrożnego podejścia do przedstawianych w nim wyników. Równocześnie wydaje się, że możliwość formułowania jednoznacznych wniosków o „wiejskiej i rolniczej rzeczywistości w Polsce” wyłącznie na podstawie rezultatów tego badania, mogących posłużyć chociażby do kształtowania rozstrzygnięć na potrzeby prowadzenia polityki rolnej i wiejskiej, jest ograniczona. Po pierwsze wynika to z samej istoty sondażu, który stanowi fundament wyników uzyskanych w badaniu. Po drugie nasza ocena bierze się także z faktu przyjętych na potrzeby tego badania założeń metodologicznych (m.in. doboru próby badawczej, wyboru i sposobu sformułowania pytań czy realizacji badań w terenie). Wspomniane kwestie w znacznym stopniu rzutują na przedstawiony w publikacji „statystyczny” obraz rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce, który mimo zaprezentowania opinii mieszkańców wsi na

³ Obok MRiRW organizatorami tego wydarzenia były także Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR) i Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS). Raport „Polska wieś i rolnictwo 2022” został przygotowany przez Grupę BST Sp. z o.o. i firmę EU-CONSULT Sp. z o.o.

niezwykle bogaty zbiór istotnych spraw i problemów jest niepełny oraz nie do końca adekwatny.

Wyniki opracowania „Polska wieś i rolnictwo 2022” dotyczące całego spektrum tematów, począwszy od barier i planów rozwoju działalności rolniczej, poprzez ocenę funkcjonowania administracji rolnej, aż do sytuacji materialnej i zwyczajów konsumpcji żywności, powinny być przede wszystkim „czytane” jako zapis nastrojów i odczuć respondentów w konkretnym czasie. Interpretacja tych deklaracji wymaga zaś świadomości konieczności „wpisania” ich w szersze tło wiedzy o zróżnicowanej wiejskiej i rolniczej rzeczywistości, jej strukturalnym uwarunkowaniu, a także o złożonej sytuacji ankietowanej zbiorowości, spowodowanej nasilaniem się nowych wyzwań i problemów w skali globalnej (Drygas, Nurzyńska 2021). Dotyczy to np. przedstawionych na seminarium i w raporcie powodów (nie)zadowolenia respondentów z życia na wsi oraz zaspokajania ich potrzeb. Oczywiście zdecydowana większość badanych (rolników i mieszkańców wsi) deklarowała zadowolenie z powodu zamieszkiwania w swojej miejscowości, a nie w mieście (odpowiednio 87 i 75% spośród wymienionych kategorii osób). Niemniej satysfakcja z miejsca zamieszkania jest pewną uogólnioną deklaracją, właściwą także dla większości Polaków, w tym również dla mieszkańców miast (np. CBOS 2018; Czapiński, Panek [red.] 2015). Jeżeli przyjrzymy się powodom składającym się na zadowolenie z miejsca zamieszkania podawanym przez respondentów badania MRiRW, to na pierwszych trzech miejscach plasują się: poczucie bezpieczeństwa oraz dostęp do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, czyli dość oczywiste czynniki, będące od dawna standardem cywilizacyjnym, niezależnie od miejsca życia. Uwzględniając elementy składające się na niezadowolenie z miejsca zamieszkania czy potrzeby (tudzież elementy wymagające zmiany), respondenci wybierali zaś słabą dostępność do usług publicznych, takich jak np.: brak możliwości poprawy poziomu wykształcenia i kwalifikacji, brak dostępu do opieki zdrowotnej, pozarolniczych miejsc pracy czy możliwości korzystania z komunikacji zbiorowej. Wymienione przesłanki braku satysfakcji ludności wiejskiej – a także deklarowanej obojętności wskazywanej w przypadku odpowiedzi „ani zadowolony(a), ani niezadowolony(a)” ze swojego zamieszkania czy niezaspokojonych potrzeb – diagnozowane są w Polsce od wielu lat. Z przedstawionego raportu dowiadujemy się więc o istniejących od dawna deficytach, które nadal wymagają poszukiwania i wdrażania rozwiązań oczekiwanych przez społeczności wiejskie. Jednocześnie nie podaje się tam ważnych informacji dotyczących tego, jakie motywy w sposób istotny decydowały o opinii związanej z miejscem zamieszkania w poszczególnych przekrojach ankietowanej próby (np. w kategoriach wiekowych czy społeczno-zawodowych). Nie wiadomo również, czy i w jakim stopniu były one skorelowane z położeniem miejscowości zamieszkania badanych w poszczególnych regionach kraju i lokalizacją w stosunku

do ośrodków miejskich. Warto byłoby też wiedzieć, czy na wyrażane poglądy w tej sprawie miał wpływ „obiektywny” poziom rozwoju infrastruktury społecznej, technicznej i usług publicznych w gminie. Przymierzalnie odpowiedzi w zarysowanych wyżej wymiarach nie byłyby tak jednorodne i jednoznaczne.

Przeszkodę dla pogłębionego rozpoznania kontekstu oraz przyczyn formułowania przez osoby badane określonych sądów stanowią niewątpliwie użyte na potrzeby badania „Polska wieś i rolnictwo 2022” proste metody analizy. Najczęściej polegały one na przedstawieniu częstości odpowiedzi na dane pytanie w wyróżnionych kategoriach respondentów (przeważnie należeli do nich mieszkańcy obszarów wiejskich ogółem, rolnicy, mężczyźni i kobiety, osoby niezwiązane z rolnictwem). Jednocześnie w raporcie nie wskazano, czy różnice w częstotliwościach deklaracji składanych w różnych grupach miały znaczenie, tzn. czy były istotne statystycznie. Podczas seminarium nie próbowano zazwyczaj także wyjaśniać, jakie były głębsze przyczyny wskazywania odpowiedzi respondentów na zadawane pytania, np. w przypadku wspomnianej wyżej oceny jakości życia na wsi, odczuwanych potrzeb czy też postrzegania rolników, rolnictwa i obszarów wiejskich. Takie możliwości dawałoby chociażby zastosowanie względnie bardziej zaawansowanych metod statystycznych (np. analizy współzależności – korelacji, regresji), zestawienie opinii respondentów z innymi „obiektywnymi” danymi lub informacjami czy też wykorzystanie jakościowych technik badawczych (np. wywiadu pogłębionego, studium przypadku) (Flick 2014; Aczel 2000).

To właśnie m.in. z tego powodu można było odnieść wrażenie, że prezentowane na seminarium wyniki raportu miały przede wszystkim podkreślić pozytywny obraz aktualnie prowadzonej polityki rolnej i wiejskiej oraz potwierdzić wśród rolników i mieszkańców wsi dobry wizerunek instytucji zlecających badanie. Świadczy o tym struktura raportu, „elastyczny/swobodny” dobór i konstrukcja pytań oraz sposób przedstawienia oraz interpretacji wyników/odpowiedzi respondentów (np. na seminarium pojawiały się stwierdzenia osoby referującej, według których w polskim rolnictwie zachodzą zmiany na lepsze albo, że na wsi zostają osoby, które są samowystarczalne, przedsiębiorcze, chcące się tam rozwijać).

W tym kontekście warto dodać, że prawie 1/4 części wynikowej raportu, bez opisu metodologii i próby badawczej, obejmowała pytania dotyczące oceny polityk, programów i działań instytucji, zbiorczo określonych w dokumencie i w prezentacjach jako podejmowanych „na rzecz obszarów wiejskich i rolnictwa”. W samym raporcie i związanych z nim referatach akcentowano przede wszystkim odpowiedzi stawiające w dobrym świetle zarówno aktualną sytuację na wsi i w rolnictwie, jak i właściwe instytucje (np. poprzez sumowanie w odniesieniu do ocen działań MRiRW w ostatnich 12 miesiącach wskazań „dobrze” i „raczej dobrze” czy też poprzez niepokazywanie opinii negatywnych). Z kolei w odniesieniu do sytuacji

ekonomicznej ankietowanych niewiele było informacji o problemach i zmianach na niekorzyść. Te ostatnie tłumaczono zwykle selektywnie lub czynnikami zewnętrznymi, tak jak w przypadku pytań o sytuację finansową i budżety gospodarstw domowych (w tym o przyczyny wzrostu cen żywności, paliw, mediów, środków do produkcji rolniczej), zestawianych wyłącznie z pytaniami o wpływ na nie wojny w Ukrainie.

Jak wspomnieliśmy, raport „Polska wieś i rolnictwo 2022” stanowi przykład opracowania bazującego stricte na wynikach badań sondażowych. Jedną z właściwości tej metody, o której warto pamiętać, jest fakt dobrego odzwierciedlenia opinii dużej zbiorowości, ale raczej w momencie realizacji wywiadu (Babbie 2004). Badanie na zlecenie MRiRW przeprowadzono w połowie 2022 r. Zatem o jego wynikach można powiedzieć tylko i aż tyle, że stanowiły one zapis opinii badanej grupy w tamtym momencie. W końcu 2022 r. czy też u progu 2023 r., kiedy odbyło się seminarium zorganizowane przez MRiRW, postrzegana przez mieszkańców wsi i rolników sytuacja społeczno-ekonomiczna była już niewątpliwie inna, do czego podczas referowania wyników, prób ich interpretacji oraz dyskusji rzadko się odnoszono. W celu relatywnie lepszej ilustracji ograniczeń metody sondażowej dotyczącej dużej dynamiki zmian sytuacji w czasie można przywołać dane, które wskazywały na pogłębienie dekoniunktury w krajowym sektorze rolnym w czwartym kwartale 2022 r., wynikającej nie tylko z czynników sezonowych, lecz także z fatalnych prognoz odnośnie do kształtowania się dochodów gospodarstw rolnych w przyszłości (Szajner, Walczyk 2022b). Wśród osób prowadzących gospodarstwa rolne oceny odnotowane w 2022 r., a dotyczące bieżącej ogólnej sytuacji finansowej, poziomu opłacalności produkcji, jak i przewidywań odnoszących się do poziomów przychodów, oszczędności i zadłużenia były wyjątkowo negatywne, świadczące o poważnym kryzysie w całym sektorze rolnym (GUS 2022a; Szajner, Walczyk 2022a; 2022b). Inna sprawa, że wyniki raportu „Polska wieś i rolnictwo 2022” nie „oddawały” w tak istotnym stopniu pogorszenia sytuacji w rolnictwie. Duża część odpowiedzi na pytanie, dlaczego tak się działo, kryła się niewątpliwie w niedostatecznym odzwierciedleniu sytuacji produkcyjno-ekonomicznej w krajowym rolnictwie. Przyczyną tego były – jak się wydaje – przyjęte założenia metodyczne oraz sposób realizacji wywiadów w terenie.

Podczas seminarium metodologię badania zaprezentował przedstawiciel jednego z wykonawców (Grupy BST) – pan Wojciech Szymala. Jak zaznaczył prelegent, badanie przeprowadzono z wykorzystaniem technik CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing) i PAPI (Paper and Pen Personal Interview) na reprezentatywnej próbie 1560 osób – mieszkańców obszarów wiejskich. Przeszło 1/4 tej zbiorowości (426 respondentów) zaliczono do grupy rolników zdefiniowanych jako „osoby, które kierują gospodarstwem rolnym, w którym prowadzona jest

produkcja rolnicza, jak np. uprawy, chów czy sadownictwo”. Dobór próby badawczej odbywał się na dwóch etapach. Na pierwszym z nich populację Polaków podzielono na warstwy 16 województw według liczby dorosłej ludności wiejskiej oraz z uwzględnieniem liczby pracujących i niepracujących w rolnictwie, jak również wybranych cech społeczno-demograficznych respondentów (płeć i wiek). Na drugim etapie doboru wylosowano 201 miejscowości, równomiernie rozkładając je między województwami. W każdej wsi przeprowadzono do ośmiu wywiadów, a dobór respondentów odbywał się metodą „ustalonej ścieżki” (*random route*). Jak zaznaczył Szymala, metoda ta polegała na tym, że ankierzy odwiedzali co trzeci dom od wybranego losowo adresu startowego, jednocześnie biorąc pod uwagę ustalone wcześniej zasady doboru respondentów. Ankietyzację w danej wsi prowadzono do skutku, tj. do uzyskania założonej liczby kwestionariuszy. Pojawia się w tym miejscu pytanie, czy założona przed badaniem struktura badanych respondentów była zgodna ze strukturą grupy osób faktycznie poddanych ankielowaniu.

W trakcie prezentacji i w raporcie nie podano większej liczby szczegółów dotyczących procesu realizacji badań w terenie i ewentualnych problemów napotykanym podczas ankietyzacji. Jednocześnie nie wspomniano o szkoleniu ankierów oraz o nadzorze procesu zbierania danych i informacji (np. o kontroli staranności prac ankierów). Przy omawianiu sposobu doboru respondentów oraz jakości realizacji badań w terenie warto zaznaczyć, że metoda ustalonej ścieżki mimo swoich zalet (brak konieczności posiadania operatu losowania, relatywnie niższy koszt) ma istotne ograniczenia dotyczące poprawnego i precyzyjnego opisu badanej populacji, polegające na ryzyku błędnego wnioskowania statystycznego i braku możliwości określenia błędu losowania (Goszczyński, Stankowska 2018). Z tego powodu, posługując się takim sposobem doboru próby, która ma charakter nieprobabilistyczny, uzyskane wyniki należy analizować i interpretować z wielką ostrożnością. Może bowiem dojść do zniekształcenia rozkładu zmiennych w próbie, co da się łagodzić poprzez podjęcie odpowiednich kroków w trakcie projektowania badań (Szlendak, Goszczyński, Krajewska 2019). W tym kontekście zastanawia nadspodziewanie duża liczba wśród ogółu ankietowanych rolników prowadzących działalność rolniczą oraz osób związanych z rolnictwem. Wydaje się, że nadreprezentacja „aktywnych” rolników w próbie (27% ogółu badanych), wynika właśnie z przyjętej metodologii badania, a także zastosowanej definicji rolnika, opartej na deklaracji respondenta. W efekcie, przykładowo, badanie przeprowadzono wśród 47 respondentów-mieszkańców wsi w województwie podlaskim i 179 w województwie małopolskim (prawie czterokrotnie większa liczba). Taki dobór mógł determinować zniekształcenie ogólnych wyników badania, a w rezultacie prowadzić do nadreprezentacji opinii właścicieli gruntów rolnych o niewielkiej powierzchni UR czy zbyt dużej liczby deklaracji osób nieprowadzących działalności rolniczej

ukierunkowanej na sprzedaż, a jedynie posiadających gospodarstwo rolne z innych względów (rezydencjalnych, hobbistycznych, asekuracyjnych itd.). Od dawna z różnych badań bowiem wiadomo, że liczba tzw. profesjonalnych gospodarstw rolnych, z produkcją przeznaczoną na rynek czy liczba gospodarstw domowych utrzymujących się w przeważającym stopniu z rolnictwa, jest wielokrotnie mniejsza od ogólnej liczby gospodarstw notowanej w statystyce publicznej. Według spisu rolnego w 2020 r. w Polsce formalnie funkcjonowało ok. 1,3 mln gospodarstw rolnych (GUS 2022b), a dwie wspomniane wyżej zbiorowości szacuje się zazwyczaj na nie więcej niż 1/3 tej liczby, czyli na ok. 300–430 tys. podmiotów (Michalska 2021; Zegar 2019). Rolnictwo towarowe i stanowiące źródło utrzymania dla użytkowników gospodarstw zlokalizowane jest głównie na obszarach wiejskich środkowo-zachodniej i północnej Polski (Stanny, Rosner, Komorowski 2018). Z kolei na terenach południowo-wschodniej części kraju od dawna silnie zaawansowane są procesy dezagrarnizacji produkcyjno-ekonomicznej tego sektora (Wojewodzic 2017). Nieuwzględnianie faktu znaczącego zróżnicowania polskiego rolnictwa w wymiarze przestrzennym i produkcyjnym oraz jego faktycznej dualnej struktury (niewielka zbiorowość silnych i rozwijających się gospodarstw rolnych vs większość drobnych i niezwiązanych z rynkiem podmiotów) prowadzi najczęściej do nieporozumień i nie oddaje rzeczywistej sytuacji w tym sektorze w kraju.

Po serii pytań do przedstawionych wyników raportu głos zabrał pan Dariusz Chołost z firmy Pretendent, który przedstawił konkluzje płynące z wywiadów i panelu ekspertów przeprowadzonych w ramach oceny ex post „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012–2020 (SZRWRiR)”. Z badań (*desk research*, panel ekspertów i ankiety CAWI wśród pracowników administracji i samorządów) wynikało m.in., że wpływ SZRWRiR na kształtowanie polityki rozwoju obszarów wiejskich i sektora rolno-spożywczego na poziomie międzysektorowym i samorządowym był znaczący. Stwierdzono, iż cele szczegółowe dokumentu sformułowano kompleksowo i są one nadal aktualne. Mimo że nie osiągnięto części wartości wskaźników docelowych tej strategii, to oceniono jej efekty rzeczowe jako skuteczne i trafne. Zauważono także, że w trakcie badania zmieniały się definicje niektórych wskaźników, a przez to także rodzaje zbieranych danych, co niewątpliwie utrudniało poprawne przeprowadzenie ewaluacji.

Na zakończenie spotkania przedstawicielka MRiRW, pani Magdalena Krawczyk-Rybczyk omówiła zagadnienie aktualizacji celów i kierunków interwencji „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030” w odniesieniu do bieżącej sytuacji geopolitycznej. Z kolei reprezentant Związku Samorządów Polskich w swoim wystąpieniu poruszył kwestię realizacji celów rozwojowych obszarów wiejskich na podstawie zasad partnerstwa i pogłębienia subsydiarności (referat pt. „Realizacja celów rozwojowych obszarów wiejskich w oparciu o zasady partnerstwa”).

Podsumowując, raport „Polska wieś i rolnictwo 2022” i odnoszące się do niego referaty, wygłoszone podczas seminarium MRiRW, przyniosły wiele aktualnych informacji na temat nastrojów wśród badanych mieszkańców wsi i rolników. Dotyczyły one różnych kwestii społecznych, gospodarczych oraz oceny funkcjonowania instytucji publicznych. Ogólne podejście do zgromadzonych danych, nieuwzględniające zróżnicowań przestrzennych i bardziej szczegółowych wymiarów rozpatrywanych informacji, przyjęte założenia metodyczne, a także użyte mało zaawansowane metody analizy, każą jednak podchodzić do uzyskanych wyników w sposób ostrożny. Jednocześnie należy stwierdzić, że przedstawione na spotkaniu zorganizowanym przez MRiRW informacje nie wnoszą szczególnie nowych treści czy elementów do rozwiązania diagnozowanych w Polsce problemów obszarów wiejskich i rolnictwa. Ich celem była raczej próba potwierdzenia słuszności i legitymizacja działań podejmowanych w krajowej polityce rolnej i wiejskiej niż pozyskanie wszechstronnej wiedzy naukowej służącej do kształtowania interwencji publicznych.

Bibliografia

- Aczel A. (2000). *Statystyka w zarządzaniu. Pełny wykład*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Babbie E. (2004). *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- CBOS (2018). *Zadowolenie z życia*. Komunikat z badań nr 5/2018. M. Feliksiak (oprac.). Warszawa: Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.
- Czapiński J., Panek T. (red.) (2015). *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków. Contemporary Economics*, 9 (4).
- Drygas M. (2012). *Instytucje w procesie wspierania przemian polskiej wsi i rolnictwa z funduszy unijnych*. Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Drygas M., Nurzyńska I. (2021). *Pożądana struktura wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej po 2020 roku oraz cele polityki krajowej w świetle globalnych wyzwań modernizacyjnych wobec polskiego rolnictwa*. Warszawa: Fundacja EFRWP i Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Flick U. (2014). *The Sage Handbook of Qualitative Data Analysis*. Sage: London.
- Goszczyński W., Stankowska J. (2018). Wielogłos – małe społeczności lokalne o integracji cudzoziemców. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 534, 102–115. DOI:10.15611/pn.2018.534.09.
- GUS [Główny Urząd Statystyczny] (2022a). *Koniunktura w gospodarstwach rolnych w I półroczu 2022*. Informacje sygnałne, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/rolnictwo/koniunktura-w-gospodarstwach-rolnych-w-pierwszym-polroczu-2022-roku,10,20.html> (dostęp: 6.04.2023).
- GUS (2022b). *Powszechny Spis Rolny 2020. Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2020 roku*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.

- Michalska S. (2021). „Profesjonalni” producenci rolni o rolnictwie, swojej pracy i swoich gospodarstwach. *Wież i Rolnictwo*, 4 (193), 57–76. DOI:10.53098/wir042021/03.
- Podstawka M. (red.) (2021). *Ocena sytuacji ekonomiczno-produkcyjnej rolnictwa i gospodarki żywnościowej w latach 2015–2020*. Warszawa: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB.
- Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł. (2018). *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika*. Warszawa: Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. DOI:10.7366/90066MROWIII.
- Szajner P., Walczyk K. (2022a). *Koniunktura w rolnictwie. III kwartał 2022*. Badanie okresowe nr 136. Warszawa: Instytut Rozwoju Gospodarczego, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Szajner P., Walczyk K. (2022b). *Koniunktura w rolnictwie. IV kwartał 2022*. Badanie okresowe nr 137. Warszawa: Instytut Rozwoju Gospodarczego, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Szlendak T., Goszczyński W., Krajewska M. (2019). Praktyki pozametropolitalne: Uczestnictwo w kulturze w małym i średnim mieście. *Studia Socjologiczne*, 2 (233), 61–98. DOI:10.24425/sts.2019.126140.
- Wilkin J., Hałasiewicz A. (red.) (2022). *Polska wieś 2022. Raport o stanie polskiej wsi*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar. DOI:10.7366/9788366849549.
- Wojewodziec T. (2017). *Procesy dywertycji i dezagraryzacji w rolnictwie o rozdrobnionej strukturze agrarnej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie.
- Zegar J.S. (2019). Perspektywy gospodarstw rodzinnych w Polsce. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 3 (360), 31–53.